

Etymologinen sanakirja

Sanojen synnystä

Tiedote **3.3.2020 12:04**

Sanoista, niiden synnystä ja selityksestä.

Ystävänä julkaisi viikonloppuna faceseinällään kuvan pitkätukkaisesta, viisitoistavuotiaasta itsestään, ja kutsui kuvan nuorta heavymiestä hunsvotiksi. Sain siitä idean pohtia sanojen syntyä sanataiteen näkökulmasta.

Sanat eivät synny tyhjästä, vaan eri kulttuurien yhteenliittymästä. Kirjassa *Suomen sanojen alkuperä : etymologinen sanakirja* kerrotaan sanoja olevan periaatteessa kolmea tyyppiä: vanhoja ja omaperäisiä perussanoja, muista kielistä lainattuja perussanoja sekä molemmista näistä johtamalla ja yhdistämällä muodostettuja sanoja. *Suomen sanojen alkuperä* on uskomaton tietopaketti suomen kielestä, mutta kovin akateeminen. Jos haluaa lukea sanoista viihdyttävästi, kannattaa tutustua Veijo Meren kirjaan *Sanojen synty* Meri ehkä käyttää taiteellisia vapauksia selityksissään, mutta kirjan lukeminen on helppoa ja mukavaa.

Mertakin huimempiin sanaselityksiin on yltänyt aikansa kosmopoliitti, trolli ja humoristi Sigurd Wettenhovi-Aspa. Kirjassaan *Kalevala ja Egypti, Suomen kultainen kirja II* (1935) hän todistaa egyptiläisen kulttuurin syntyneen sinne vaeltaneiden suomalaisten myötävaikutuksella. Wettenhovi-Aspan kirja ei ehkä kestä kriittistä tarkastelua, mutta hauska se on. Siinä kerrotaan esimerkiksi nimen Egypti pohjautuvan sanaan Äjjäkupittaa. Wettenhovi-Aspan teoriat eivät pysähdy Egyptiin, vaan suomalaisperäisiä sanoja löytyy hänen mukaansa pitkin maailmaa. Onhan ilmiselvää, että Buckingham oli alunperin Pukinhamina ja Berkeley Perkele. Suomi on ihmiskunnan alkukieli...

Wettenhovi-Aspa oli humoristi, mutta hänen kieliteoriaansa kulkeutuivat populaarikulttuurissa oman vaihtoehtohistoriansa kehittäneen Ior Bockin kautta aina 1990-luvulle ja muusikko Petri Walliin sekä hänen yhtyeeseensä Kingston Walliin asti. Valitettavan traagisin seurauksin. Tästä voi lukea tarkemmin Viljami Puustisen kirjasta **Kingston Wall : Petri Wallin saaga**. Wettenhovi-Aspan Egypti-kirjasta on otettu uusintapainos, sekin löytyy helposti kirjastosta. Vesa Sirénin hienossa kirjassa **Aina poltti sikaria : Jean Sibelius aikalaisten silmin** kirjoitetaan Wettenhovi-Aspasta näin kauniisti: "Omaperäisimpien muistelijoiden kuten Sigurd Wettenhovi-Aspan epäluotettavuudesta varoitetaan erikseen."

Suomen sanojen synnyn historia on tietenkin päinvastainen kuin Wettenhovi-Aspan teoriassa. Useimmat suomen sanat ja murteelliset ilmaisut ovat peräisin muista kielistä, yleensä ruotsista tai venäjältä. Hyvänä esimerkkinä tällaisista ovat isäni useasti nukkumaan käydessään käyttämä sana potslojo, ja ruokalepoa merkitsevä ettone. Potslojo tulee venäjältä, ettonessa yhdistyy saksa ja ruotsi. Murteet voivat olla hyvinkin paikallisia, jopa kyläkohtaisia. Esimerkiksi minulle kangaskyläläis-melkoniemeläisenä tuli taannoin uutena Koitsanlahdessa ja Rautjärvellä käytettävä termi oljami, joka tarkoittaa sukulaisten luona yökylässä olemista. Maantieteellistä välimatkaa kylien välillä ei ole kuin parikymmentä kilometriä.

Hauskin aikoihin kuulemani murre- tai uusiosana löytyi kymenlaaksolaisen Mika Byman & Kovat Otteet -yhtyeen levyltä **Syvään etelään** ja kappaleesta **Latna moro**. Latna moro oli minulle tuntematon termi. Googlettelemalla sille löytyi monenlaisia tulkintoja, mielestäni paras niistä oli "se oli siinä". Sillä voi kuvata paljon. Ilmeisesti sana tarkoittaa myös väsymystä tai kuolemaa. Paitsi että **Syvään etelään** on hieno levy, opin siitä myös uusia sanoja. Kannattaa kuunnella.

Murteet ja slangi ovat sanataidetta parhaimmillaan. Jaksan vielä kolmekymmentä vuotta varusmiespalveluksen suorittamisen jälkeen ihastella armeijaslangia, jossa kutakuinkin joka asialle on kehitetty kuvaava ja yleensä hauska slangi-ilmaisu: sininen urheiluasuste oli smurffipuku, uimahousut pikkumustat, vaaleanruskeaa yöpukua kutsuttiin termillä, josta Eppu Normaali laulaa levyllään **Rupisia riimejä, karmeita tarinoita** "on viatonta ja kainoa harrastukseni ainoa". Uskon seuranneeni erällä metsäkeikalla reaaliaikaisesti uuden slangisanan syntyä, kun asetoverini kutsui edellisellä viikolla katsomamme elokuvan innoittamana valaisuun käytettävää UV-valoputkea rambokynttiläksi. Termi vakiintui käyttöön välittömästi.

Suomen kieli on persoonallisuutensa ansiosta niin elävä ja omaperäinen, että sen pohjalta on oikeasti kehittynyt ainakin yksi uusi kieli: J.R.R. Tolkienin kirjoihinsa luoma suurhaltiakieli quenyan. Tolkien oli niin ihastunut suomeen, että luki **Kalevalan** alkukielellä. Voimme olla terveellä tavalla ylpeitä monikulttuurisesta äidinkielestämme. Sanoja unohtuu, ehkä jopa kuolee, mutta niitä syntyy jatkuvasti lisää. Kieli elää ja hengittää, pitääkäämme huoli, että se ei surkastu.

Niin, se hunsvotti. Mitä se tarkoittaa ja mistä se tulee? Sen saa selville esimerkiksi mainisemastani Veijo Meren kirjasta. Löytyy kirjastoista.

mika.kahkonen@imatra.fi

Puh: 020 617 6602

[Sanarkistin muut blogimerkinnot löytyvät täältä.](#)

